Слободан Бељански
адвокат у Новом Саду

ДЕКАРТОВ ДОПРИНОС ЈУДИКАТУРИ*

САЖЕТАК: У раду се оспорава Перелманов став да Декартова филозофија, зато што је заснована на геометријском моделу и што запоставља идеју умне одлуке, нема шта да поручи праву. Јудикатура је оријентисана на правила, истину и аутономију и све своје постулате посредно може да изведе из Декартових претпоставки *cogito* аргумента: персоналитета, конструктивне сумње и ослобађања од заблуда и предрасуда.

Кључне речи: Декарт, *cogito*, јудикатура, персоналитет, сумња, истина.

Да се којим случајем бавио и друштвеним наукама, Декарта би, уместо похвале изречене згражањем над чињеницом да му је у историји указивана једнака почаст као и „празнословицу Фихтеу и шарлатану Хегелу”, аутор овог необичног поређења највероватније сврстао међу озлоглашене поборнике историцизма и друштвеног инжењеринга.¹ Али, упркос томе што нема ниједан рад чији предмет би били право или политика и што је своју склоност ка идеалним изразима духа усмерио на одговарајуће домene логике, епистемологије и филозофије природе, Декартов допринос праву није занемарив. Уједно, лов на његове грешке траје све до данашњих дана.

Пребацује му се да је са *res cogitans* прибегао апарату сколастичких категорија и да би, уместо „мислим, дакле постојим”, тачни-

* Рад примљен: 27. XII 1996.

¹ Cf.: Попер, К., *Отворено друштво и његови непријатељи*, Београд, 1993, II, стр. 70; *Беда историцизма*, у Глигоров, В. (ур.), *Критика колективизма*, Београд, 1988, стр. 145—248.

је било да је рекао „мисли постоје”.² Cogito аргумент назива се не-намерном логичком смицалицом и опсенарском мајсторијом, у којој се са сумње прелази на разматрање саме сумње као радње ега и отуда верује да је пронађена чињеница у коју се не може сумњати.³ Тврди се да cogito показује само то да има реченица за које онај ко их употребљава мора признати да су истините, али да такви искази, узети сами за себе, ни по чему нису сакросанктни; напротив, ради се о дегенерисаним исказима у којима се глаголи понашају као „уснули партнери”, док цео посао обавља демонстратив, напросто налик гесту или усклику.⁴ Откривана је веза између његовог дуализма и ни-хилизма,⁵ а његова теорија репрезентативних идеја, у којој Бог игра улогу посредника између индивидуума који опажа и који је опажен, означена је као извештачена.⁶ Cogito аргументу приписује се инва-лидитет какав имају све рефлексije које настоје да у монолитној слици интегрису свет субјекта и свет ствари.⁷

За нас посебно је занимљиво Перелманово схватање да Декарт, заснивајући филозофију на геометријском моделу и на идеји истине а не на идеји умне одлуке, поставља аксиоматски систем изван сва-ког контекста, искривљује стварне односе и чини нешто сасвим су-протно правнику, који своју рационалност изграђује на континуите-ту, на прилагођавању преседанима и на принципу да се у сличним ситуацијама бића третирају на исти или сличан начин.⁸ Перелманово схватање темељи се, свакако, на супротстављању отворених садржаја и стандарда, без којих право не може, и Декартовог есенцијализма који одриче исправност сазнања испод ранга нечега што је тако јасно и разговетно да се у његову истинитост не може сумњати.⁹

Али ово схватање, као и већина претходних, има слабост логич-ке интерпретације, која губи из вида или потискује у други план поруку и смисао основне идеје.

Јудикатура је, увек са неизвесним изгледима на успех, била у потрази за *правилном, истином и аутономијом*. Сви ови постулати могу се посредно извести из Декартових претпоставки cogito аргу-мента: конструктивне сумње, ослобађања од заблуда и предрасуда и духовне снаге персоналитета.

Без обзира на основаност бројних формалистичких замерки, чи-њеница је да је са својим cogitationes и res cogitans Декарт предао ауторитет духу, души, разуму или уму и у средиште поставио увид чистог, предрасуда ослобођеног субјекта, коме је дато и оно што

² Расел, Б., *Историја западне филозофије*, Београд, 1962, стр. 547.

³ Рајхенбах, Х., *Радње научне филозофије*, Београд, 1964, стр. 60—61.

⁴ Ејер, А. Ж., *Проблем сазнања*, Београд, 1963, стр. 79—83.

⁵ Weizsäcker, C. F., *Die Geschichte der Natur*, Göttingen, 1962.

⁶ Whitehead, A. N., *Процес и реалност*, Сарајево, 1968, стр. 205.

⁷ Колаковски, Ј., *Cogito, историјски материјализам и експресивна интерпретација личности*, у зб. *Филозофски есеји*, Београд, 1964, стр. 161—162.

⁸ Перелман, Х., *Шта филозоф може да научи проучавајући право*, у зб. *Право, морал и филозофија*, Београд, 1983, стр. 213—216.

⁹ Descartes, R., *Расправа о методи*, Загреб, 1951, стр. 22.

сумња и оно што разумева, тврди, пориче, хоће, неће, замишља и осећа.¹⁰

На тај начин у Декартовом методу и његовом *cogito* стекли су се и функција и аутономија суда и суђења. Онај ко чистом мишљењу даје пресудну онтолошку улогу, мора и самосталном одлучивању признати пресудну социолошку вредност. Када каже да нема ниједне ствари у коју не би требало сумњати и када замишља демона обмањивача који је, моћан и лукав, постављајући замке лаковерности, уложио све своје умеће да га превари,¹¹ Декарт не чини друго осим онога за чим трага и јудикатура: сакупља све своје умне снаге да би достигао нешто извесно и приступа својеврсном менталном пресвлачењу, налик феноменолошкој ероу,¹² помоћу којих, заједно са искорењивањем заблуда, уклања и све друге незване метафизичке и земаљске ауторитете.

Зато је Декартов скуп правила којих се треба придржавати да би се ваљано филозофирало тако лако превести на план права и јудикатуре: ослободити се предрасуда, подвргнути поновном испитивању уврежена мишљења, рашчистити са појмовима, бити свестан моћи властитога духа (као властите самосталности и независности) и имати на уму Бога (или право и правду).¹³ Декарт је заиста показао, како примећује Рајхенбах, да сазнање може да напредује једино у атмосфери пуне слободе, на тлу чији га сокови не оптерећују страхом и да онај ко испитује природу сазнања треба то да чини отворених очију, спреман, не да се претвори у слугу властитих или туђих жеља, него да прихвати „сваки резултат који се обелодањује основним расуђивањем”.¹⁴

Сам Декарт правио је разлику између истине у апсолутном кључу и практичног живота, у коме треба деловати и доносити одлуке и у коме смо присиљени да прихватимо и ствари које нам се чине само вероватним.¹⁵ Неки чак сматрају да је излаз из праве море од Демиурга-обмањивача Декарт нашао у окретању од истине ка истинитости и од збиље ка поузданости.¹⁶ Одатле па до савременог схватања да се из пожељног циља да је у судском поступку потребно утврдити истину не могу изводити закључци о суштини саме ствари, о допуштености и исправности средстава, па чак и о фактичким функцијама поступка,¹⁷ само је мали корак.

Уосталом, Декартов радикални скептицизам је инструменталан и методолошки неодвојив од правне идеје о аутолимитацији. Декарт увиђа да му интроспективни ум, осим интуитивног онтолошког до-

¹⁰ Descartes, R., *Медијације о првој филозофији*, Загреб, 1975, стр. 205. и 207.

¹¹ Descartes, R., *Медијације о првој филозофији*, *op. cit.*, стр. 201—202; *Основи филозофије*, Загреб, 1951, V, стр. 66.

¹² Cf.: Husserl, E., *Картезијанске медијације*, I, Загреб, 1975, стр. 60.

¹³ Descartes, R., *Основи филозофије*, *op. cit.*, LXXV, стр. 97.

¹⁴ Рајхенбах, X., *op. cit.*, стр. 62—63.

¹⁵ Descartes, R., *Основи филозофије*, *op. cit.*, III, стр. 65.

¹⁶ Arendt, H., *The Human Condition*, прев. као *Vita activa*, Загреб, 1991, стр. 225.

¹⁷ Luhmann, N., *Летитимација кроз процедуру*, Загреб, 1992, стр. 35—36.

каза, доноси и сазнање да је он сам ствар непотпуна и зависна од низа спољашњих околности, ствар која баш због тога непрестано тежи већем и бољем и која је на том путу једнако искушавана и призивана на лишавања.¹⁸ Отуда нису у праву они који Декартову оптужују за некомуникабилност¹⁹ и тврде да он, попут црне рупе која може усисати било шта осим другог ја,²⁰ не омогућује ма какве друштвене пројекте. Напротив, прихватљивије је тумачење да је Декартов метод процес бесконачне негације (својствен чак атеистичком субјекту), у коме его није заробљен у властитом *cogitu*: само је други тај који може рећи *да*, каже Левинас, а „имати идеју бесконачног значи већ прихватити Другога”.²¹

Декартове идеје, дакле, вишеструко су прихватљиве за јудикатуру. Јер, мада нигде није записао, он нам посредно поручује: ако мишљење конституише егзистенцију, тада одлучивање конституише право и слободу.

Није необично што су правници, иначе конзервативно настројени, Декартове поруке прихватили са приличним оклевањем и зашћењем. Не треба заборавити да је Декартов савременик, велики немачки правнички ауторитет, Бенедикт Карпцов (1595—1666), још увек дефинисао чаробњаштво као уговор са ђаволом (*pactum aut societatem cum diabolo contrahunt*), признање сматрао крунским доказом и био поборник тортуре. Тек касније ће Декартова инструментална сумња отворити пут ка институтима какви су претпоставка невиности и ослобађање окривљеног терета доказа.

Уосталом, и ми сами данас, иако суочени са институционализацијом неправом и масовним кршењем права „одозго”, иако готово морално позвани да објавимо крај лојалности и готово *јравно* обавезани на грађанску непослушност, као да са доста устегања усвајамо Декартову једноставну поуку да *иpиeтuи зло, у неку руку значи чuиtии иa*.²²

DESCARTES' CONTRIBUTION TO JUDICATURE

Slobodan Beljanski

Summary

In this paper the author contests Perelman's position that Descartes' philosophy because of disregarding idea of intellectual decision has nothing to give to law. Judicature oriented to rules, truth and autonomy draws its postulates from Descartes' suppositions of the cogito argument: personality, constructive suspicion and purification from mistakes and prejudices.

Key words: Descartes, cogito, judicature, personality, suspicion, truth.

¹⁸ Descartes, R., *Медиtације о првој филозофији*, op. cit., стр. 218.

¹⁹ Колаковски, Л., op. cit., стр. 169.

²⁰ Колаковски, Л., *Ужас метафизике*, Београд, 1992, стр. 55.

²¹ Левинас, Е., *Тоталитет и бесконачно*, Сарајево, 1976, стр. 77—78.

²² Декарт, Р., *Страсти душе*, Београд, 1981, § 196, стр. 114.